

Istraživanje potencijala za razvoj turizma dela Radan planine za sela Gajtan i Drence

Planina Radan se nalazi na jugu Srbije i prostire se na teritoriji pet opština : Kuršumlije, Medveđe, Lebana, Bojnika i Prokuplja. Pripada Rodopskim planinama i okružena je planinskim vencima Pasjače, Majdana, Vidojevice i Sokolovice, koji ga štite od hladnih i vlažnih struja sa severne i zapadne strane. To je najviša planina u slivovima Jablanice, Kosanice i Puste Reke. Njen najviši vrh je Šopot (1409m).

Radan

Bogatstvo Radan planine čine razne vrste šuma, mnogobrojni izvori i potoci, zelene livade i pašnjaci, raznovrstan biljni i životinjski svet, ali i kulturno-istorijski spomenici i retkosti od nacionalnog, evropskog i svetskog značaja.

Na padinama Radan planine , još od davnih vremena, nastala su jedna za drugim planinska seoska naselja. Po fizionomiji pripadaju starovlaškom tipu seoskih naselja. Zauzimaju veliki prostor i dele se na mahale i zaseoke od kojih svaka zauzima jedno brdo. Mahale su često udaljene jedna od druge i po 2 km. Svaka mahala predstavlja veću familiju po kojoj se obično i naziva. Primeri ovakvih planinskih seoskih naselja jesu sela Gajtan i Drence.

Gajtan i Drence, kao dva od mnogobrojnih seoskih naselja Radan planine, pripadaju opštini Medveđa u Jablaničkom okrugu. Prema popisu stanovništva iz 2002. Godine selo Drence je imalo 149 stanovnika, selo Gornji Gajtan 89 stanovnika, dok je Donji Gajtan imao 142 stanovnika. Međutim, prema nezvaničnim

podacima iz 2009. Godine na teritoriji sela Gajtana i Drenaca registrovano je oko desetak poljoprivrednih gazdinstava. Razlog toga je što je veliki broj stanovnika opštine Medveđa emigriralo poslednjih godina ka većim gradskim centrima Srbije, a i van njenih granica, tako da su ova, kao i sva druga planinska seoska naselja ostala bez većeg broja svojih stanovnika. Mnoga domaćinstva su ostala sa po jednim ili dvoje članova u porodici, a mnoga su se i ugasila, što zbog smrti članova porodice, što zbog iseljavanja.

Gajtan je od Leskovca udaljen oko 55 km idući na zapad, a od Lebana 20 km. To planinsko selo duboko uvučeno u južni teren šumovitog planinskog kompleksa Radana, koji je na ovom mestu dislociran Gajtanskom rekom (pritokom Jablanice) i većim brojem njenih planinskih pritoka i jedino gornjejablaničko selo koje je uvučeno između glavnog bila Radana i njegovog ogranka Sokolovog visa.

Selo je podeljeno na Donji Gajtan, koji je u neposrednoj blizini rudnika Lece i Gornji Gajtan, sa većim brojem zaseoka: Rasovača, Gajtanska vrata, Petrovac, Podovi, Doline, Radan, Ponta, Vrljika, Donja Ravništa, Gornja Ravništa, Šljivovo, Crvodik, Svinjište, Vrtop i Adzinci. Selo je inače gotovo sa svih strana okruženo planinskim vrhovima. Tu su Šapot (1409 m), najviši vrh Radana i Veliki Pod (1398 m), kome su se najviše priblizile kuće Gornjeg Gajtana (ima ih na visini od 1.180 m.). Na severu je ogranak Radana, na istoku Petrova Gora, na severoistoku Majdan, na zapadu i jugozapadu Ravna planina i Sokolov vis. Velika je visinska razlika između pojedinih zaseoka, brda i planinskih vrhova : Bubreg (731), Lece (600), Goleš (702), Rasovica (800), Lazina (710), Sokolov kamen (880), Majdan (1207), Donji Gajtan (700), Drence (500-600), Gajtanska reka (767), Petrovac-zaselak (800-900), Veliki Pod (1306), Sokolov vis (1376), Petrova crkva (1125) i dr.

Donji Gajtan

Drence je uvučeno u teren šumovitog planinskog kompleksa Majdan planine. U selu postoje sledeće mahale : Majdan, Drence, Kulina, Lazina i Brašjor. Selo je u neposrednoj blizini rudnika Lece.

Planina Radan, sa vrhovima Sokolovim visom (1376 m) i Pavlovim podom (1398 m), jedna je od prirodnih gajtanskih kapija prema Kosaonici. To su tzv. „Gajtanska vrata“, najveća zanimljivost ovog kraja.

Put od Donjeg Gajtana ka Gajtanskim vratima

Asfaltni put je izgradjen 1975. Godine skoro do Gajtanskih vrata na Radanu, odnosno do Adzinaca. I pored toga, ovo planinsko selo je sa svetom povezano sa vise loših puteva: jedan vodi preko Slišana i Bojnika prema Leskovcu, drugi od Leca prema Lebanu i Leskovcu, Prolomskoj Banji (desetak kilometara udaljena od Gajtanskih vrata), treći povezuje Gajtan sa Prokupljem, a četvrti ga vezuje sa Oranom i Prištinom. Svi putevi prolaze kroz živopisne predele, tako da Gajtan ima sve odlike lepog turističkog kraja.

Gajtanska vrata

Za naziv Gajtana vezuju se tri predanja.

Prema prvom, selo je dobilo ime po proizvodnji Gajtana, koji je korišćen u izradi odela i obuće. Čak je i blize poznata lokacija sela gde se gajtan proizvodio. To je bila jedna od livada u predelu Donjeg Gajtana, koju meštani i danas zovu Gajtan. Na njoj se još mogu videti ostaci primitivnih radionica u kojima se nekada proizvodila ta potrebna roba.

Drugo predanje vezuje se za naziv gaj, za letovalište nekog velikoposednika koji je ziveo u staro vreme i posle koga je ovaj predeo bio poznat kao bogato i nadaleko čuveno lovište. Predanje kazuje da su lovci vrlo često dolazili u ove krajeve sa svih strana i da su trazili mesto gaj i dobijali odgovor :GAJ TAM. Kasnije od ove dve reči spajanjem u jednu dobio se naziv GAJTAN. I ovo predanje je prihvatljivo, jer je izvesno da je ovaj predeo imao mnogo gajeva i da je bio bogat raznovrsnom divljači.

Prema trećem predanju, u južnoj Italiji, postoji mesto koje se zove Geatano, a kako su rudnik Lece eksploitalisali Rimljani – tu se može traziti veza sa nazivom sela. Naselje Geatano verovatno je bilo kolonija rudara koji su poreklom iz južne Italije.

Drence je dobilo ime po listopadnom drvetu – drenu, rasprostranjenom po livadama i šumama oko sela.

Ova sela su nastanjena još u davnoj prošlosti, o čemu svedoče mnogobrojni ostaci naselja iz raznih epoha. Pored mnogih materijalnih ostataka ima i veoma starih običaja koji su se održali do danas, uprkos krupnim promenama u životu stanovništva ovog kraja, kao što je obred koji se održava jednom godišnje na vrhu Petrove Gore iznad Gajtana. Na zaravnjenom vrhu Petrove Gore (1.152 m) nalazi se jedna kulturna stena, udaljena od ruševina crkve Sv.Petra 15 m. Na toj steni se od starina sprovode običaji kulturnog karaktera. Postajalo je verovanje da se u kamenu krije zao duh, kome svake godine mora da se prinese zrtva. Prinošenje žrtve obavlja se svake godine 12. Jula na Petrovdan.

Na vrhu Petrove Gore nalaze se ostaci verovatno ranovizantijske bazilike Sv.Petra. Ta je planina dobila ime po crkvi, koja je bila sagrađena od dobro obrađenog kamena, i mala je trougaona osnovu. U Donjem Gajtanu se nalaze ostaci gvozdene zgure (šljake) što navodi na zaključak da je tu topljena ruda, koja je korišćena za vreme Rimljana. U Gajtanu ima grobova bez spomenika, čije je poreklo teško utvrditi. Kada kopaju ili oru, Gajtančani povremeno nalaze stari novac – rimski, vizantijski ili turski i komade keramike iz raznih epoha.

U Drencu su pronađene kamene sekire, razvaline od starih naselja i crkava, a pronađene su i vodovodne glinene cevi.

Preko Gajtana je ka Prolomu vodio tzv. Carski put. Delovi stare kaldrme sačuvani su i danas na obroncima Majdana i Radana.

Na međi Donjeg i Gornjeg Gajtana, na uzvišenju pored puta, smeštena je crkva Sv. Ilije. To je po dimenzijama najveća građevina u oblasti Radana. Okruženje je zaraslo u korov, sa trošnom zvonarom.

Sela Gajtan i Drence predstavljaju predeo posebnih prirodnih vrednosti. Usled slabe saobraćajne povezanosti i nepostojanja bilo kakvih zagađivača biljni i životinjski svet, zemljište i izvorišta voda su skoro u potpunosti očuvani i kao takvi predstavljaju pravu turističku atrakciju. Predeli ovih sela su izuzetno živopisni. Nadaleko su poznate njihove livade, voćnjaci, šume, izvori hladne i pitke vode.

Kroz Drence protiče Drenski potok, koji izvire iz Majdan planine, a uliva se u Lecku reku, a kroz Gajtan Gajtanska reka koja zajedno sa Leckom rekom čine pritoke Jablanice. Pravi prirodni kuriozitet predstavljaju planinska izvorišta „Radan dolovi“ na samoj Radan planini, na području Gajtanskih Vrata izvorište „Mali Pod“, „Milev izvor“, „Jelisavkin izvor“, kod skretnice ka Lazarevićima izvor ispod bukve i mnogi drugi, a postoje i izvori lekovite vode, od kojih se ističe izvor „Viline Vode“ koji navodno leči one koji boluju od šećerne bolesti, hipertenzije, srčane aritmije i bolesti oči.

Zemljišta Gajtana (800 m) i Drenaca (700 m) ima sva obeležja planinskog kraja. Sela su ispresecana mnogobrojnim brdima koja se završavaju kupastim i ostrim vrhovima. U doba orogenih pokreta u tercijaru ovaj kraj je bio potresan radom vulkana pa zemljište čine stare krečnjačke stene, raspadne peskuše i gline, škriljci. Po postanku i starosti planinski grebani i vrhovi pripadaju rodopskoj grupi. Na Sokolovom kamenu, Majdanu, Prolomu, Rasovici i Radanu nalaze se brojne pećine koje su služile Gajtančanima i drugima za zbegove. Za svakog neprijatelja bile su gotovo nepristupačne i teško ih je otkriti. Tu su Gajtančani u dva svetska rata, u dane borbi, pretresa, potera, nalazili utočište.

Klima u Gajtanu i Drencu kao i na celom Radanu je umereno-kontinentalna. Proleća su prijatna. Leta umereno topla, jeseni duže i suva, a zime sa dosta snega. Zdravstvene vrednosti ovog područja ogledaju se u planinskoj klimi i mogućnostima za odmor i rekreaciju, što pogoduje zdravstvenom okrepljenju i zdravstveno-lečilišnom turizmu. Za zdravlje ljudi naročito je pogodan visinski region od 600-800 m. . Ovo podneblje predstavlja pravu „Fabriku krvi“, jer se povećava broj crvenih krvnih zrnaca i pogodno je za dugi boravak na otvorenom prostoru ljudima svih uzrasta, aklimatizacija je brza, jednostavna i bez kontraindikacija. Povoljno deluje i na čovekovu psihu.

Vegetacija ovog područja odlikuje se raznolikošću biljnih vrsta. Najzastupljeniji su hrast, bukva, grab, javor, bagrem, dok prizemnu floru čine vrste: kopriva, kupina, paprati dr. a od žbunja ima zove, leske, dreva, gloga i dr. I lekovite bilje ovde ne zaostaje. Najzastupljenije lekovite biljke su kamilica, kantarion, hajdučka trava, majčina dušica, maslačak, kopriva. Branje ovih lekovitih trava obično se obavlja o prazničkim danima-Sv. Ilija, Petrovdan, Đurđevdan, Spasovdan, Vidovdan... Sakupljano bilje se suši i tako sušeno se upotrebljava.

Gajtan i Drence su bogati raznim vrstama jestivih gljiva. Pa tako od najčešćih vrsta mogu se naći vrganj, lisičarka, bukovača, jajačara, poljski šampinjon ili rudnjača i mnoge druge.

Ovo područje je bogato i životinjskim svetom. Vidno je prisustvo velikog broja insekata, šumskih kornjača, žaba, smukova, poskoka kao i veliki broj vrsta ptica (Suri orao, orao Mišar, Sivi soko, Kukavica, Sova, Gavran, Sojka, Svraka idr.), sisara (jež, šumska voloharica, šumski miš, veverica), mesojeda (vuk, divlja mačka, kuna, zlatica, tvor, vidra, lisica), papkara (divlja svinja i srna čija je brojnost opala poslednjih decenija, što je naročito izraženo za srnu).

Medju stanovništvom koje je ostalo da zivi na prostoru Gajtana i Drenca i danas se verno čuvaju materijalna i duhovna bogatstva. U etnografskim vrednostima, sa stanovišta turizma, posebnu važnost na

ovom prostoru imaju nošnja i običaji. Narodne nošnje su živopisne i ako su se vremenom menjale, a poslednjih decenija odumirale, ipak su se još u nekim domaćinstvima kod starijih osoba zadržale. Narodni običaji su raznovrsni i interesantni. Posebno se ističu narodne pesme i igre, običaji proslavljenja krsnog imena, verkih praznika.

Iz svega navedenog, možemo reći, da ova dva planinska sela imaju najbolje prirodne predispozicije za razvoj seoskog turizma. Pre svega, smeštena su u bogatom i motivski raznovrsnom pejzažu. U naseobinskoj strukturi dominiraju „kovanice“, a vrlo atraktivne i interesantne pojave su i vodenice „potočare“. Izrazita je njihova ekološka vrednost, što značajno povećava turističku vrednost ovih predela. Ova planinska naselja su smeštena na blagim planinskim stranama, izložena su dugom osunčavanju i provetravanju, pa su pogodna za okrepljenje. Šume ih okružuju sa svih strana, tako da one doprinose svežini vazduha, predstavljaju prostore pogodne za šetnje i lov. Naselja se sastoje od međusobno udaljenih kuća, bez ograđenih dvorišta, dok su privredne zgrade (staje, koševi, ambari...) najčešće udaljeni od kuće. U neposrednoj blizini su šljivaci pogodni za odmor. Blizu svake kuće su izvori sa hladnom i čistom planinskom vodom. Turistima iz velikih gradova i bogatih sredina delovaće veoma skromno ovdašnje seoske kuće sa jednom ili dve sobe, sa nekoliko kreveta, dugim klupama i stolovima, bez telefona i kupatila. Nekima će se to i dopasti. U ponudi će im biti i starinska , domaća zdrava hrana, mlečni proizvodi i meso, domaća rakija, a iznad svega gostoprimstvo domaćina. U koliko zele ,turisti se mogu uključiti u obavljanju lakših poljoprivrednih radova: plašćenje sena, berbu šljiva....Međutim, mnogi od njih će traziti komfor u smeštaju: udobne krevete, kupatila, telefone, besprekornu higijenu, ali je u ovim selima to teško naći. Još jedan presudan negativan faktor za razvoj turizma u ova dva planinska sela jeste njihova depopulacija. Mnoga domaćinstva su napuštena ili staračka, tako da gde nema ljudi nema ni privredne delatnosti, a ni turizma.

Područje Gornjeg Gajtana je pogodno za razvoj planinskog turizma. Sokolov vis i Pavlov pod su odlične lokacije za ski terene. Padine su duge od 800-1000 m, bez šumske vegetacije i gde se snežni pokrivač duže zadržava. Međutim ,pre aktiviranja planinskih turističkih lokaliteta potrebno je analizirati naseljenost i zaposlenost, stepen opremljenosti naselja,privredne aktivnosti, materijalnu bazu turizma.

Sokolov vis